

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Е. О. Гапонова,
аспірант

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ello4ka_05@list.ru

На підставі аналізу факторів, які впливають на функціонування та розвиток світового ринку медичних послуг, доведено взаємозв'язок між економічним розвитком країн та рівнем функціонуючої системи охорони здоров'я. Окрему увагу приділено тенденціям функціонування сучасного світового ринку медичних послуг, в основі яких є глобалізаційні процеси, що спостерігаються на сучасному етапі розвитку міжнародної торгівлі медичними послугами, медичного туризму. Виявлено закономірності розвитку ринку медичних послуг як структурного елементу світового ринку послуг.

Ключові слова: послуга, міжнародний ринок, глобалізація, медичні послуги, ринок медичних послуг, медичний туризм.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МИРОВОГО РЫНКА МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ

На основе анализа факторов, влияющих на функционирование и развитие мирового рынка медицинских услуг, доказана взаимосвязь между экономическим развитием стран и уровнем функционирования системы здравоохранения. Отдельное внимание уделено тенденциям, в основе которых преобладают глобализационные процессы, которые наблюдаются на современном этапе развития международной торговли медицинскими услугами, медицинского туризма. Выявлены закономерности развития рынка медицинских услуг как структурного элемента мирового рынка услуг.

Ключевые слова: услуга, международный рынок, глобализация, медицинские услуги, рынок медицинских услуг, медицинский туризм.

CURRENT TRENDS OF GLOBAL MEDICAL SERVICES MARKET FUNCTIONING

The author proves the interrelation between economic development of countries and the level of functioning of the health care system, based on analysis of factors affecting the functioning and development of the world market of medical services. The author pays attention to trends based on globalization processes which observed at present stage of international trade in health services and medical tourism development. The author studies development of medical services market trends.

Key words: service, international market, globalization, medical services, market of medical services, medical tourism.

Сучасні тенденції розвитку світової економіки створюють нові перспективи для функціонування світового ринку послуг і залучення сфери послуг до міжнародної торгівлі. Світовий ринок послуг є окремою сферою міжнародних економічних відносин, він чітко сегментований та має такі галузі: ділові послуги, телекомунікаційні послуги (послуги зв'язку), послуги у сфері освіти, охорони здоров'я та у соціальній сфері, послуги у сфері культури, відпочинку і туризму, фінансові послуги, транспортні, послуги у сфері будівництва і сфері торгівлі [6].

Серед всієї сукупності послуг особливе місце займають послуги у сфері охорони здоров'я. Охорона здоров'я є найбільш соціально важливою сферою суспільного життя та індикатором соціально-економічного розвитку благополуччя країни. Саме охорона здоров'я впливає на якість та тривалість життя населення. Науково-технічний прогрес у соціально важливих сферах суспільства та загальний соціально-економічний рівень країни активно впливає на стан системи охорони здоров'я, ринок та якість медичних послуг. В той же час, на думку більшості вчених, які вивчають сучасний світовий ри-

нок медичних послуг, на сьогодні існує об'єктивна закономірність щодо перманентного зростання вартості медичних послуг у країнах з різним соціально-економічним розвитком.

Слід зазначити, що передумовами формування світового ринку медичних послуг є активний розвиток міжнародного ринку. Сьогодні міжнародна торгівля медичними послугами складає більше 30% обсягу послуг світової торгівлі, про що свідчать данні Всесвітньої торгівельної організації, і цей показник постійно зростає [5].

Світовий ринок медичних послуг — це специфічний елемент ринкової системи, що формує самостійний сектор виробництва нематеріальних благ [6]. Передумовою його ефективного функціонування є довгострокове економічне зростання на ринках медичних послуг в різних країнах. Рівень участі національного ринку медичних послуг окремої країни у формуванні світового ринку медичних послуг визначається рівнем загального економічного розвитку.

Аналіз вітчизняної та закордонної літератури свідчить, що зростання доходів призводить не тільки

до зростання рівня попиту на медичні послуги, але і до збільшення долі споживачів медичних послуг [4]. Це відбувається за рахунок впливу нецінових факторів попиту та пропозиції, впливу на попит з боку самої пропозиції і тенденції переходу від задоволення низькоеластичного попиту на медичні послуги до високоеластичного попиту споживачів.

За даними більшості вчених, які досліджували зростання щорічних витрат на охорону здоров'я, цей показник у розвинутих країнах до 2050 року буде складати 2% і більше. А на думку професора із Гарвардського університету Д. Катлера, у Сполучених Штатах Америки обсяг зростання щорічних витрат на охорону здоров'я за цей період часу досягне 4% [5].

Важливим показником конкурентоспроможності країни на світовому ринку медичних послуг є стан та зростання національної інфраструктури послуг, що розвивається одночасно з економікою країни.

У країнах з високим економічним розвитком і науковим потенціалом (Норвегія, Австралія, Ісландія, Канада, Сполучені Штати Америки) спостерігається позитивна тенденція на ринку медичних послуг: пропозиція медичних послуг збільшується, розширюється спектр їх надання, що сприяє розвитку інфраструктури ринку і збільшенню кількості лікувальних закладів, упровадженню інформаційних технологій. Зростання попиту на медичні послуги призводить до збільшення пропозиції як з боку державних установ, так і з боку приватних медичних закладів.

Інтенсивний розвиток ринку медичних послуг передбачає підвищення вимог до якості надання медичної допомоги, формування стандартів її надання, стимулює збільшення кількості спеціалізованих медичних послуг, а саме: надання спеціалізованої кваліфікованої медичної допомоги закладами вторинного рівня надання медичної допомоги та високоспеціалізованої медичної допомоги (з використанням сучасних високоартістичних у тому числі NANO – технологій) закладами третинного рівня надання медичної допомоги. Така ситуація на ринку консолідує дії постачальників медичних послуг в напрямку підвищення стандартів якості надання медичної допомоги, впровадження інноваційних та інформаційних технологій.

Особливістю ринку медичних послуг країн з низьким темпом зростання економіки є монополістичний вплив з боку держави, недостатній рівень фінансових асигнувань на сферу охорони здоров'я, вкрай низький рівень укомплектованості сучасним медичним обладнанням і кадрами, низький рівень якості медичних послуг. Державні заклади у таких країнах надають обмежений обсяг медичних послуг, вартість медичних послуг, не залежно від їх якості, в умовах відсутності або недостатнього державного фінансування, відшкодовується за рахунок коштів громадян, що породжує тіньову економіку та

корупцію. Одночасно з цим активний розвиток має приватний сектор медицини, за рахунок створення нової інфраструктури та приватизації державних закладів охорони здоров'я. Інфраструктура приватного сектору характеризується достатньо великою кількістю закладів, що надають якісну медичну допомогу з високим рівнем сервісу і її вартості. Висока вартість медичних послуг призводить до розмежування населення за принципом купівельної спроможності – від найбідніших верств населення (доступ до медичної допомоги яких фінансує держава та благодійні фонди) до найбагатших верств (які мають можливість отримувати допомогу як на території своєї держави, так і за її межами). Саме тому у країнах, що розвиваються, актуальним є питання доступності медичної допомоги. Доступність медичних послуг залежить від ряду факторів: рівня фінансування закладів охорони здоров'я, державного регулювання, наявності економічно обґрунтованої вартості медичних послуг.

У країнах з низьким рівнем соціально-економічного розвитку функціонування системи охорони здоров'я не можливе без підтримки міжнародних медичних організацій та благодійних фондів.

У світовій практиці існує багато прикладів роботи міжнародних гуманітарних некомерційних медичних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, Червоний Хрест, які надають медичну допомогу в країнах, де населення має обмежений доступ до медичних послуг. Такі організації у межах своєї діяльності компенсують недостатнє фінансування з боку держави сфері охорони здоров'я. В рамках благодійних програм населенню цих країн надається базова медична допомога, проводяться тренінги для медичних працівників, масова вакцинація, невідкладна хірургічна допомога. Країни з низьким рівнем соціально-економічного розвитку і відповідно незадовільним станом системи охорони здоров'я є основними споживачами таких медичних послуг.

Надання медичної допомоги населенню міжнародними гуманітарними медичними організаціями та благодійними фондами вирівнює соціальні проблеми у цих країнах за рахунок послаблення існуючого реального зв'язку між рівнем платоспроможності населення і ступенем задоволення потреб у медичних послугах. Діяльність міжнародних некомерційних організацій, підвищення їх соціальних функцій та ролі у формуванні ринку медичних послуг, демократизації світового суспільства сприяє підвищенню якості медичної допомоги і якості життя населення багатьох країн.

На сьогодні процес глобалізації призводить до обміну сучасними медичними технологіями, подолання певної технологічної нерівності між країнами, активному впровадженню нових медичних технологій, що в свою чергу сприяє сегментації ринків медичних послуг за спеціалізацією і стандартизацією надання медичної допомоги.

Стандартизація медичних послуг є індикатором рівня розвитку ринку медичних послуг кожної країни та економічного розвитку в цілому. У світовому співтоваристві особлива увага приділяється якості медичної допомоги. Для цього міжнародними професійними асоціаціями лікарів розробляються та впроваджуються у медичну практику клінічні рекомендації, протоколи та стандарти лікування, які є базовими для національних стандартів багатьох країн світу.

Структура національних медичних стандартів є загальною величиною і демонструє обсяг впровадження інноваційних медичних технологій та рівень розвитку ринку медичних послуг кожної окремої країни.

Медичні стандарти та сучасна система міжнародної медичної освіти є етапом формування якісної пропозиції на ринках медичних послуг. Це характерно для країн з високим соціально-економічним розвитком, де медичні послуги надаються на достатньо високому рівні і мають економічно обґрунтовану вартість.

Процеси інтеграції та глобалізації сприяють розширенню кордонів між країнами, створенню зони вільної торгівлі, участі країн у міжнародних економічних організаціях, що в свою чергу створює умови для розвитку торгівлі медичними послугами.

Діяльність транснаціональних корпорацій в міжнародному просторі має достатньо велике значення і сприяє розвитку ринку медичних послуг, зростанню фармацевтичного ринку та ринку медичного обладнання. Транснаціональні корпорації зацікавлені у впровадженні в медичну практику інноваційних підходів та технологій. Вони активно сприяють поширенню інформації у медичному просторі щодо застосування нових методів діагностики і лікування, впливу медичних препаратів і сучасних стандартів терапії на стан здоров'я населення, прискорюють впровадження інформаційних технологій і сучасного програмного забезпечення у закладах охорони здоров'я для роботи з інноваційним діагностичним обладнанням і використання електронних карт пацієнтів. Всі ці інноваційні процеси на ринку призводять до підвищення вартості лікування, збільшення податків та страхових внесків, що в свою чергу є результатом збільшення обсягів фінансових капіталів в економіці.

Отже, на формування принципово нового інноваційного світового ринку медичних послуг впливають наступні фактори: міжнародна торгівля медичними послугами, впровадження нових методів лікування, телемедичних технологій, стандартизація виробництва і споживання медичних послуг, міграція спеціалістів сфери охорони здоров'я. Як справедливо зазначає професор Т. М. Камінська, «суспільне здоров'я прямо впливає на конкурентоспроможність національної економіки, а сама охорона здоров'я може стати привабливим сегментом для іноземних споживачів та інвестицій, посідаючи гідне місце на глобальному ринку» [4].

Структура світового ринку медичних послуг характеризується неоднорідністю пропозиції медичних послуг, рівнем їх якості та ціни. Сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі медичними послугами пов'язані зі створенням єдиного економічного простору у медичній сфері на регіональному рівні, уніфікацією підходів до реалізації заходів соціальної політики та адаптації законодавства у сфері охорони здоров'я, збільшенням доступу до різних медичних послуг країн із внутрішньогалузевою спеціалізацією з певних профілів медичних послуг.

Одним з вагомих напрямків міжнародної торгівлі медичними послугами та розвитку світового ринку медичних послуг є медичний туризм. Цьому сприяють ряд соціально-економічних факторів, таких як зростання доходів населення та розвиток сучасних транспортних сервісів, та інформаційних факторів – підвищення інформованості населення щодо альтернативних медичних послуг за межами держави з меншими витратами часу та коштів. Медичний туризм сприяє збільшенню потоків пацієнтів до країн з розвинутою системою охорони здоров'я і конкурентоспроможності цих країн на міжнародному ринку медичних послуг за рахунок цінових факторів. У той же час медичний туризм сприяє збільшенню попиту на кваліфіковані, високотехнологічні медичні послуги на ринках менш розвинених країн з боку споживачів країн [9].

Така ситуація сприяє зростанню пропозиції медичних послуг, стимулює необхідність створення нових видів медичних послуг, що відповідають вимогам ринку та постійному підвищенню стандартів на вже існуючі послуги.

На сучасний стан функціонування світового ринку медичних послуг впливає демографічна ситуація. Спостерігається стійка тенденція збільшення відсотка людей похилого віку у структурі населення високорозвинених країн світу, що пов'язано зі збільшенням тривалості життя та зниженням рівня народжуваності. Крім того, населення світу збільшується за рахунок країн третього світу [13]. У високорозвинених країнах зростає попит на медичні послуги у зв'язку із високим рівнем захворюваності похилого населення, а у країнах з недостатнім соціально-економічним розвитком потреба у медичних послугах є постійною і зі збільшенням чисельності громадян у цих країнах стрімко зростає попит на медичні послуги (як первинні так і спеціалізовані).

Все це обумовлює високий попит на медичні послуги у світовому масштабі. На демографічну складову ринку впливають міграційні процеси, створюючи попит на медичні послуги, що впливає на епідемічне становище країн, куди прямують мігранти. Дані фактори свідчать про те, що у світі спостерігається тенденція збільшення інфекційних захворювань різного генезу, виникнення нових вірусів та навіть пандемій. в той же час це сприяє розвитку медичної галузі, розробці нових методів діагности-

ки та лікування, унаслідок чого відбуваються трансформаційні процеси на ринку медичних послуг.

Слід звернути увагу на те, що міграція відбувається як з боку потенційних пацієнтів (споживачів медичних послуг), так, з боку медичних працівників. Головним чином це пов'язано із необхідністю задоволення їх потреб: потреби пацієнтів у кваліфікованій медичній допомозі, у тому числі з використанням сучасних технологій діагностики і лікування, професіональному медичному нагляду, у послугах з реабілітації, у сприятливих соціально-економічних умовах праці та життя.

Міграційні процеси є багатофакторними чинниками і в умовах інтернаціоналізації ринку мають як негативні, так і позитивні екстерналії. До позитивних можна віднести підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку за рахунок підвищення якості надання медичних послуг та їх доступності. До негативних наслідків слід віднести міграцію кваліфікованих медичних працівників за кордон, та пов'язані з цим транзакційні витрати.

Трендом у формуванні принципово нових сучасних ринків у різних галузях світової економіки є кластерний підхід. Така практика базується на партнерстві зацікавлених один в одному суб'єктів і є індикативним фактором визначення конкурентоспроможності суб'єктів ринку.

Кластерний підхід може застосовуватись як на мікроекономічному рівні — як метод стимулювання інноваційної діяльності, так і на макрорівні — при аналізі економічного розвитку держави, розробці загально - державної політики та ін.

Більшість науковців кластер охорони здоров'я визначають як географічно локалізовані та господарсько незалежні один від одного медичні установи, навчальні заклади медичного спрямування, науково-дослідні організації, постачальники медичного обладнання та препаратів, а також органи влади, які співпрацюють між собою, насамперед заради досягнення соціальних результатів і переваг, отримуючи при цьому синергетичний ефект від співпраці [1].

Медичні кластери є результатом об'єднання конкурентоспроможних організацій, які надають висококваліфіковану медичну допомогу і розташовані на одній території. Наприклад, фармацевтичні кластери Швейцарії і кластер з виробництва медичного обладнання у Сполучених Штатах Америки [2].

Концепція створення кластера охорони здоров'я базується на створенні сприятливих умов для інтенсивного розвитку медичних організацій, підвищення стандартів роботи у медичному закладі та якості надання медичної допомоги, що безумовно сприяє інвестиційній привабливості сектору охорони здоров'я. Кластер сприяє швидкому обміну інформацією з економічних, технологічних, управлінських, медичних питань та створює можливості для впровадження новітніх технологій у практику [1].

Для медичних кластерів, які зазвичай формуються на базі великих медичних центрів з розвиненою

матеріально-технічною та науковою базою, характерний тип, який орієнтований на створення інфраструктури із забезпечення необхідними ресурсами для підтримки здоров'я населення. Деякі медичні центри, які мають державну підтримку, знаходяться в стадії кластеризації, отримали статус інфраструктурних, що використовують імпортозамінюючі технології при наданні медичної допомоги.

Така комбінована система характерна для більшості кластерів, вже сформованих і таких що формуються в охороні здоров'я. Це пояснюється тим, що при побудові кластерних систем в охороні здоров'я дотримуються кількох сценаріїв, таких як техніко-реалізаційний, організаційно-виробничий, маркетинговий, інвестиційний, логістичний, кадровий, що враховують співпрацю адміністрації території та бізнесу.

Розширення інноваційної діяльності та ресурсомістких методів лікування, розроблених на основі досягнень науки і техніки, вимагає чіткої роботи менеджерів медичної організації на ринку в частині ресурсного забезпечення і реалізації готової продукції у вигляді товарів або послуг. Орієнтація на ринок, взаємодія з ринковими структурами медичних центрів в даний час відбувається шляхом формування моделі приватно-державного партнерства, результатом якого є створення кластерних систем на окремих територіях.

Формування кластера відбувається зазвичай при наявності виробничо-технологічних зв'язків підприємств або підрозділів, що входять у кластерну систему, в умовах територіальної спільності і при достатньому інформаційному забезпеченні. Цілеспрямована кластерна стратегія в охороні здоров'я може служити корисним інструментом у формуванні раціональних логістичних систем практично у всіх аспектах руху матеріальних ресурсів, інформаційних і фінансових потоків, а також в організаційно-структурній їх побудові.

Метою кластерної стратегії в охороні здоров'я є зміцнення взаємозв'язків між учасниками кластерної системи для спрощення доступу до нових технологій оптимального розподілу ризиків, спільного виходу на зовнішні ринки для ефективного використання знань і основних фондів, зниження транзакційних витрат за рахунок довіри між учасниками кластера. Необхідно об'єднання усіх елементів кластера, за рахунок логістичного підходу в управлінні для оптимізації матеріальних потоків і мінімізації всіх витрат.

Одночасно з цим органи влади повинні забезпечити законодавчу базу, без якої неможливо правильно опрацювати юридичну складову кластерних структур охорони здоров'я. При цьому одним з найбільш важливих завдань ефективності медичних кластерів у регіоні є виявлення медичних організацій, зацікавлених в об'єднанні зусиль з ринковими структурами у формуванні ресурсних потоків у кластерних системах, логістична природа яких очевидна.

Таким чином, існує кореляція таких чинників, як економічний розвиток країни, її інноваційний потенціал та сфера послуг, які в цілому формують уявлення про позиціонування окремого ринку медичних послуг на міжнародній арені.

З розвитком ринку медичних послуг збільшується міжнародний обмін медичними послугами, вна-

слідок надлишкової пропозиції та інноваційної складової послуг, що сприяє зростанню взаємодії між світовим ринком та постачальниками медичних послуг і як наслідок формується економічна цілісність світового ринку медичних послуг в умовах глобалізації світової економіки.

Науковий керівник: д.е.н, проф. Є. М. Воробйов

Рецензент: д.е.н, проф. О. А. Довгаль

Література:

1. Горблюк Р. В. Формування та підтримка розвитку регіональних кластерів у системі охорони здоров'я : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра. юрид. наук / Р. В. Горблюк. — Львів, 2011. — 20 с.
2. Гордеев Д. Технологические кластеры и их роль в экономике / Д. Гордеев. — Киев : Вісник економічної науки України, 2011. — № 2. — С. 213–215.
3. Длугопольський О. В. Охорона здоров'я в системі глобальних суспільних благ : міжнародні порівняння / О. В. Длугопольський. — Київ : Економічна теорія — 2011. — №3. — С.83-97.
4. Камінська Т. М. Про розвиток квазіринкових відносин в охороні здоров'я [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ief.org.ua/Arjiv_ET/Kaminska206.pdf.
5. Програма розвитку ООН в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.undp.org.ua>.
6. Global health care outlook. Battling costs while improving care. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Life-Sciences-Health-Care>.
7. Lunt L., Smith R., Exworthy M. Medical tourism : Treatments, markets and health system implications: A Scoping Review. OECD Publishing, 2011.
8. Mladovsky P. Health Policy in the Financial Crisis / P. Mladovsky, D. Srivastava, J. Cylus, M. Karanikolos // Eurohealth. — 2012. — Vol.18. — №1. — P.3–6.
9. Medical tourism procedures [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.onlinemedicaltourism.com>
10. The Cluster Initiative Greenbook: New Findings on the Process of Cluster-Based Economic Development [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ivorytower.se/greenbook/general.html>.
11. The Global Competitiveness Report 2014 — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>
12. The Most Effective Health Care 2014. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bloomberg.com/visual-data/best-and-worst/most-efficient-health-care-2014-countries>
13. The role of WHO in public health. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.who.int/about/role/en/index.html>
14. The Official site of World Trade Organization, Trade Map: «Trade Statistics for International Business Development» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.trademap.org>
15. World in 2050. The BRICS and Beyond : Prospects, Challenges and Opportunities. London, PricewaterhouseCoopers, January 2013, 26 p.